

Opplevelse av natur og tid i hverdagslivet

Margrete Skår

Norsk institutt for naturforskning (NINA)
margrete.skar@nina.no

Hogne Øian

Norsk institutt for naturforskning (NINA)
hogne.oian@nina.no

Erling Krogh

Universitetet for miljø og biovitenskap
erling.krogh@umb.no

Abstract

Everyday lives are characterized by the so-called time bind, at least in post industrial societies. Hence we tend to strive to earn moments that are exempted from the mechanical clock and calendar time. Based on a qualitative case study from the Norwegian rural town of *Brumunddal*, on the use and experiences of nature areas near people's homes, we argue in this article that a relief from the time bind is found in concrete and dynamic experiences of time in nature. Often this seems to occur when we, for instance by taking a short evening walk, relate ourselves to nature and its inimitable rhythms and processes of durations. In order to frame the informants empirical interpretations of the relation between time and nature, we bring together some central aspects of the positions of Maurice Merleau-Ponty - that the body subject incarnates experiences, and of Henri Bergson - that time should be understood as concrete durations, seeing that conceptualizations of the *intuitive* in human experience makes the two perspectives intersect at some central points. It is concluded that when engaging ourselves with nature, time can be experienced in a holistic and relational manner, and thus - in contrast to chronological time - as situational, dynamic and changeable.

Keywords:

Experience of time, experience of nature, durations, embodiment, outdoor recreation in daily life

... Når du vet at det blir stress, så drop-
per du det. For da har du ikke den
gleden av det, heller. Da blir det sånn
mas og jag ... det er klart, av og til er
det for å trimme, og da gjør det ikke
noe om det blir litt stress, fordi du skal
trimme, liksom. Men skal du ut for å
slappe av og nyte naturen, så bør du
legge bort klokka ... (Kvinne, 36).

der som ramme rundt hverdagsliv og som
arena for ulike typer bruk og naturopple-
velse. Men selv om tilknytningen vår til
natur er viktig, og natur kan ses på som et
viktig symbol og en sentral kulturell kate-
gori (Gullestad 1991; Nedrelid 1993;
Witoszek 1998; Tordsson 2002), er ikke
den hverdagslige naturbruk og betydningen
av denne viet særlig oppmerksomhet i
forskning. Noen sentrale arbeider finnes
unntaksvis, som Kirsti Pedersens doktorav-

Vi lever i et land med mye natur. Den er

handling fra 1999. Mens mye forskning dokumenterer positive effekter av naturopphold som nedstressing, bedring av humør, økt konsentrasjon m.m. (Kaplan og Kaplan 1989; Hartig 1991; Kaplan 1995; Herzog m.fl. 1997), vil vi i denne artikkelen rette oppmerksomheten mot menneskers *tidsforståelse* i naturopplevelsen og den hverdagslige konteksten rundt dette. Artikkelen bygger på en kvalitativ studie fra Brumunddal som viser at en annerledes tidsopplevelse er viktig for å oppnå effekter som avkopling og nedstressing. Dette kan ha sammenheng med opplevelsen av *fri tid* som naturopplevelsen kan gi, i tråd med Lefebvres' (1971) begreper om et moderne hverdagsliv der stadig mer av fritiden også er preget av *bundet tid* i form av tidsavgrensede aktiviteter og gjøremål. Artikkelen har et fokus på positive opplevelser av tid ute i natur, uten at det bør utelukke en bevissthet også rundt negative følelser, som det å oppleve ro og stillhet i natur som beklemmende og skremmende (se Skår under utgivelse).

Forskningsamtalene viser at tidsopplevelsen ute er tett sammenvevd med opplevelsen av natur, og at denne helhetsopplevelsen er dynamisk, foranderlig og ikke minst situasjonsbestemt. Disse erfaringene er i samsvar med Maurice Merleau-Ponty (1908–1961) sin kroppsfenomenologi og Henri Bergson (1859–1941) sin teori om tiden som varighet knyttet til den intuitive erfaring. Hovedspørsmål i artikkelen er: Hvordan setter hverdagslivet rammer rundt opplevelse av tid i naturen? Hvordan har dette endret seg de siste femti år, og hvordan relaterer det seg til ulike livsfaser?

Bruk og opplevelse av natur som et fritidsfenomen, har utviklet seg i takt med et økende skille mellom arbeid og fritid, et skille som har muliggjort tid og rom for avkopling fra lønnsarbeid. Men samtidig

som levestandarden øker, får vi stadig dårligere tid fordi vi ønsker å fylle opp fritiden med stadig flere gjøremål (Gershuny 2000; Sullivan 2008), og velstandsutviklingen har gitt flere mulighet til å reise bort (Urry 2007). Flere studier beskriver hvordan det å reise bort på fritidsreiser også er å reise bort fra *tiden* slik den oppleves i det hverdagslige (se bl.a. Grimstad Klepp 1995; Birkeland 2005). Mange forbinder nok også *friluftsliv* med det å reise bort og gjerne ut i mer urørt natur. Dette kan også leses ut av den offisielle definisjonen av friluftsliv: "Friluftsliv er opphold og fysisk aktivitet i friluft i fritiden med sikte på miljøforandring og naturopplevelse" (Stortingsmelding nr. 39 2000–2001: Friluftsliv. Ein veg til høgare livskvalitet). Men trenger vi å reise bort fra hverdagen for å oppnå effekten av avkopling ute i natur? Flere av samtalepartnerne i studien distanserer seg fra det de opplever som friluftsliv, og få av dem går fottur i fjellet. Men gjennom å beskrive sitt hverdagsliv i ulike livsfaser, forteller de om hvordan naturen likevel har hatt og har betydning for dem, som ramme rundt hverdagsliv, arena for avstressing, sosialt samvær, lek og fysisk aktivitet. Studien viser dermed at naturen også i det hverdagslige kan tilby kontemplasjon, avkobling og løsrivelse fra hverdagens stress og mas. Flere beskriver også svært intense naturopplevelser uten å reise bort fra hverdagen og ut i naturen.

Studien utdyper spenningsforholdet som finnes mellom ulike tidsopplevelser i menneskers hverdagsliv, der naturopplevelsen bidrar til alternative måter å forholde seg til tid på enn klokketidsorientering. På denne måten vil artikkelen bidra til refleksjoner rundt naturens rolle i hverdagsliv og også i mer generelle drøftinger rundt fenomenet tid.

Naturens rolle i hverdagsliv

Artikkelen er del av en større kvalitativ case-studie fra Brumunddal: "Natur i hverdagsliv" (Skår og Krogh 2009; Skår 2009; Skår under utgivelse). Den bygger på 26 forskningssamtaler med personer i alderen 18–72 år, hovedsakelig gjennomført ute på tur i naturområder i samtalepartnerens nærmiljø. Brumunddal er en liten by i Hedmark med nærmere 9000 innbyggere. Stedet har mange og ulike naturområder tett innpå bebyggelsen, noe som gjør det relevant å undersøke blant annet hvilke andre faktorer enn arealbegrensninger det er som gjør at naturen i nærmiljøet eventuelt *ikke* tas i bruk. I tillegg til fortsatt å være en landbrukskommune har Brumunddal lenge hatt en betydelig industriproduksjon basert på foredling av jord- og skogbruksprodukter. Dette gjør at befolkningen i Brumunddal er variert med hensyn til yrkestilhørighet og dermed også sosial tilhørighet. Dette er et viktig element for å kunne tilstrebe en case som tematisk representerer et slags "hverdagsekstrakt" av befolkningen.

Utvalget representerer begge kjønn likt fordelt, det representerer ulikt omfang av bruk og ulike måter å bruke naturen i nærmiljøet på. Det var åpenbart at det å samtale *ute* i naturen virket avslappende og åpnende for dialog og refleksjon, noe som er utdypet i Skår (2009). Utgangspunkt for forskningssamtalene var personenes beskrivelser av minner om bruk av naturen gjennom ulike livsfaser. Flere samtalepartnere brakte temaet tid som element i naturopplevelsen uoppfordret inn i samtalen. Dette inspirerte til å bringe temaet fram i senere forskningssamtaler, hvis samtalepartnerne selv ikke gjorde det. Mangel på tid er ellers en vanlig (svar)kategori som begrunner redusert eller manglende deltakelse i friluftsliv i kvantitative spørreunder-

søkelser (Hörnsten og Fredman 2000; Odden 2008). Samdahl (2005) påpeker at det er få studier som utdyper hva denne svarkategorien egentlig innebærer. Metoder som bringer inn kunnskap om folks hverdagsliv i en helhetlig kontekst er viktig for å gjøre denne kategorien anvendbar.

De eldste samtalepartnerne i studien forteller om sin bruk av natur tilbake til ca. 1945. I de nærmeste tiårene etter den 2. verdenskrig ble naturen i det hverdagslige brukt gjennom selvsagte gjøremål som transport, i ulike typer arbeid, idrett, sosialt samvær, matauk, avkopling fra arbeid og ikke minst gjennom barns uteleik. Naturen var en selvfølgelig arena for alle disse gjøremålene, og mange informanter uttrykker at "da bare *var* vi ute i naturen, da". Et hovedinntrykk er at tiårene etter 2. verdenskrig var preget av at mange var mye ute, både sommer og vinter. Den gang foregikk mye mer av trening og fysisk aktivitet utendørs i nærmiljøet, og aktivitetene var tilpasset årstidene mer enn tilgjengelig tid i innendørs haller. De fleste kunne ikke bare sette seg i bilen, men måtte ta beina, sykkel eller sparken til hjelp. Færre reiste bort på ferie, i stedet var utflukter i nærmiljønaturen vanlig. Nabounger i ulik alder og av begge kjønn lekte sammen, og nærmiljønaturen var en viktig uformell sosial møteplass for barn og unge. Gjennom å være mye ute *måtte* folk forholde seg til naturen, dens utforming og rytmer.

Bruken av nærmiljønaturen i Brumunddal preges i dag i større grad enn før av mer spontan bruk. Typiske aktiviteter er å gå seg en tur, lufte hunden, være med skolen på tur, gå til byen i stedet for å kjøre bil eller ta seg en tur til Mjøsa for å bade. Ut fra begrunnelser om tidspress har det blitt mindre vanlig å gå fra et sted til et annet, i stedet kjører de fleste bil. Pliktene utendørs gjennom blant annet matauk og

vedhogst er færre, og barns egenstyrte uteleik dominerer ikke lenger deres fritid. Det som tidligere var selvsagt væren i nærmiljønatur fordi felles aktiviteter, ulike plikter og gjøremål fant sted der, henger nå sammen med valg av identiteter og praksiser der bruk av nærmiljønatur *eventuelt* inngår.

Tiårene etter andre verdenskrig og fram til i dag har vært preget av flere endringsprosesser som gjør seg gjeldende i hverdagsliv. En sentral forandring er at fritiden i økende grad har blitt preget av vareforbruk, teknologisering og deltakelse i organiserte aktiviteter (Giddens 1996; Slagstad 1998; Frønes og Brustad 2000). Fritiden bærer i prinsippet preg av et utall valgmuligheter både innenfor og utenfor hjemmet og har blitt en arena for individuell selvrealisering som på mange måter er like viktig som arbeidslivet, og som i like stor grad som arbeidstiden er styrt av klokke og kalender (Øian 2004, 2006). Den tidsstrukturerte organiseringen av familielivet er blitt mer komplisert og utfordrende, noe som ikke minst fører til at spesielt småbarnsforeldre lever under en konstant følelse av mangel på tid (Hochschild 1997; Ellingsæter og Leira 2004). Flere sentrale samtidsteoretikere fokuserer på hvordan individene i dag tvinges til å foreta valg om livsstil blant mange forskjellige muligheter (Beck m.fl. 1994; Giddens 1996; Bauman 2006). Ut fra dette perspektivet kan dagens bruk av nærmiljønatur forstås som resultat av aktive valg i en mer eller mindre bevisst og refleksiv prosess. Post- og senmoderne tenkning kan kritiseres for å fokusere for mye på menings- og symbolnivå, mens den tar for lite hensyn til hva mennesker faktisk gjør og hvordan sosiale relasjoner er organisert (Aakvaag 2008:343). Ved å ta utgangspunkt i personers hverdagslige erfaringer synliggjøres i denne studien den spen-

ningen som oppstår mellom en hverdagslivsbruk av natur som er strukturert og presset i tidsrammer, og den mer spontane naturbruk som skjer i lommer mellom planlagte aktiviteter.

Tid som varighet og forbundethet til verden

Tid har vært et viktig tema i filosofien siden antikken. Temaet har fått mye oppmerksomhet i ulike samfunnsvitenskapelige disipliner de siste tiår (se bl.a. Adam 1990, 2003; Gell 1992; Berg Eriksen 1999; Hylland Eriksen 2001 og Johansen 2001), og Hylland Eriksens bok *Øyeblikkets tyranni* ble en bestselger. Det hevdes likevel at emnet med fordel kan utdypes, nyanseres og benyttes i enda større grad i samfunns- og kulturanalyse (Postill 2002; Linstead and Mullarkey 2003). Henri Bergsons tenkning om en *konkret, kontinuerlig og erfaringsbasert tid* som avviker fra den lineære, abstrakte og målbare klokketiden, har bidratt til stor interesse. Hans verk *Tiden og den frie vilje* (1889/1998) er utgitt i mer enn 150 opplag i Frankrike. Flere argumenterer for hans potensial også i dag, blant annet fordi han åpner for en kreativ, helhetlig og dynamisk tilnæringsmåte i tråd med endringer i samfunn og vitenskap (se bl.a. Deleuze 1991; Linstead and Mullarkey 2003; Guerlac 2006). I norsk sammenheng har Bergson blitt presentert og benyttet spesielt av Hans Kolstad og Asbjørn Aarnes (se bl.a. Kolstad 2001). Vi finner Bergson relevant fordi han gjennom sitt utgangspunkt i et erfaringsbasert tidsbegrep retter oppmerksomheten mot et viktig kjennetegn i den komplekse relasjonen mellom menneske og natur, nemlig dynamikk og bevegelighet.

Bergson er kritisert for å gi menneskets tilknytning til *rommet* for liten plass i sin

tenkning, et element som den samtidige Bachelard var spesielt opptatt av. Men Bergson og Merleau-Ponty var samstemte i sin tenkning om tid, rom og verden som noe som *laves* gjennom en helhetlig kropp (Game 1995). Dette er i tråd med en fenomenologisk betraktningssmåte som relaterer landskapsopplevelse og stedsidentitet til menneskers væren i landskapet (Casey 1993, Ingold 2000, Abram 2005), i tråd med Heideggers (1971) begrep om *dwelling* som sted. For å illustrere menneskets forhold til rommet trekker Heidegger et skille mellom "bolig" som et sted hvor du føler deg hjemme både fysisk og åndelig, mens "å bo" mer forstås som å ta ly eller okkupere en bolig. Stedet eller boligen er for Heidegger mer ontologisk enn romlig, det reflekterer vår måte å være-i-verden på. Heidegger beskriver jorden og naturen som opplevelse av liv og mangfold, det handler ikke bare om vitenskapelig kunnskap om det biologiske mangfoldet. Det er våre erfaringer, og disse er ikke endelige, men begynnelse og avslutninger, altså endringer. Her er vi inne på den fenomenologiske forståelsen av sted som et aspekt av tid, fordi menneskets væren ikke kan tenkes ut fra det gitte nærvær, men må forstås i forhold til en fortid og framtid, altså som en temporal karakter (Nicolaisen 2003). Forholdet mellom mennesket og rommet ligger i selve *forbindelsen* til stedet, som vi bebor og skaper gjennom våre kropp (Heidegger 1971). Vårt fokus i denne artikkelen ligger i nettopp dette møtet mellom menneske og sted, en forbindelse som er av intuitiv karakter og utdypes gjennom Merleau-Pontys kroppsfenomenologi.

Henri Lefebvres (1991) tenkning om sted som et *sosialt produkt* bør med fordel kunne ses i sammenheng med stedsfenomenologien. Han ser på den romlige sepa-

reringen og organiseringen av bolig, arbeid, industri og handelsområder som sentrale elementer i den moderne byen og i utviklingen av det moderne hverdagslivet. Denne separeringen av rommet knytter Lefebvres (1971) til det moderne hverdagslivets inndeling i kontraktsfestet tid, fri tid og tvungen tid. Han uttrykker bekymring over at den tvungne tiden dominerer hverdagslivet mer og mer og gjør det kontrollert og fremmedgjørende. Den frie tiden mener han fungerer som en motkraft til den tvungne tiden, noe vi ser på som et egnet perspektiv for å belyse nærmiljønaturens potensial som arena for avkopling fra tvungen tid gjennom opplevelse av konkret tid knyttet til naturens egne rytmer.

Selv om hverdagsliv i dag er preget av tvungen tid i Lefebvres' terminologi, har vi allikevel alle kjent på at tiden oppleves forskjellig i ulike situasjoner. En klokke-time kan oppleves som en uendelighet av tid eller den kan forsvinne som dugg for solen. Dette viser at det er ikke klokka i seg selv som styrer tiden, klokketiden representerer kun et forsøk på å måle noe annet, noe vi kjenner er der og som kan beskrives som vår forbundethet til verden. Vi må derfor kunne skille mellom begreper om tid på den ene siden og tid som erfaring på den andre siden. Ifølge Bergson (1998) er mennesket og alle levende organismer innnevde i en varig og bevegelig tid, *varighet* eller *durée*. Klokketiden kan innramme og definere hendelser og aktiviteter i atskilte, målbare og påfølgende tidsperioder. Innenfor, mellom og gjennom periodene beveger verden og menneskene seg samtidig og vedvarende. Menneskene er vedvarende i verden og forbinder seg til verden i varigheten. Denne forbundetheten er et udiskutabelt kjennetegn ved menneskelig væren, og kan ifølge Bergson bare gripes intuitivt, ikke gjennom utenforstå-

ende tankemessige overveielser. Forbundetheten med varigheten er overgripende og overordnet klokketidens inndelinger.

Mennesket er i verden gjennom sin kropp. Som fysiske vesener er mennesket forbundet med den fysiske verden, med naturen. Kroppsfilosofen Merleau-Ponty (1945/1994) presiserer hvordan mennesket som kroppslig subjekt, oppfatter verden, og natur, gjennom sine sanseinntrykk og kroppslige ferdigheter. Ifølge Merleau-Ponty skaper mennesket mening i og gjennom det kroppslige møte med verden. Samtidig understreker han at sanseoppfatningen er historisk, kulturell og sosial. Tidligere erfaringer innleires i den levde kroppens sanseapparat og ferdigheter. I likhet med Bergson understreker Merleau-Ponty at denne innleirete oppfatningen av verden er umiddelbar og intuitiv og skjer forut for tankemessige overveielser. Kroppslig omgang med natur preger ens oppfatning av den og også ens kroppslige ferdigheter. Resultatet kan være at mennesket, gjennom opphold i natur, opplever å komme nærmere naturens egen tid og rytme.

Fra plikt til lyst – eller var vi like travle før?

Samtalepartnerens fortellinger om hverdagsliv og hverdagsfriluftsliv belyser både endring gjennom livsløp og over generasjoner. Vi vil begynne med noen sitater som illustrerer sentrale elementer i den historiske utviklingen, for så å presentere sitater som i større grad viser en utvikling over livsløp. Men forskningssamtalene viser også hvordan tidsopplevelsen i den hverdagslige naturerfaringen er situasjonsbetingsbet. Til slutt vil vi presentere sitater som viser hvordan opplevelsen av en konkret tid ute i

naturen er knyttet til naturens egne rytmer.

Flere av informantene fra 50 år og oppover, spesielt flere kvinner, beskriver opplevelsen av *plikt* når de beskriver hverdagslivet i familien noen tiår tilbake. En kvinne på 60 år forteller om hyttelivet på 1970-tallet:

Når vi var på hytteturer med mor og far, så var det litt stressende etter hvert. Jeg har aldri sagt noe om det, men det var liksom sånn det skulle være at vi kom etter oppå der. For dem reiste jo lørdagen før palmesøndag, og jeg jobba jo disse tre dagene, bestandig. Så kunne det være skittdårlig vær, vet du, det snødde og blæs, jeg kunne ha lyst til å ligge litt. Men da var det frokostbord klokka ni (ler litt). (...) Og middagen. Den var òg veldig viktig. Og var du sulten eller ikke når klokka var sju, da skulle alle ha! (...) ... Nei, ” Opp og ut, opp og spise, ut og gå på ski, uansett vær!”. Det var far sitt motto.

Sitatet viser at forutsetningene var til stede for opplevelse av fri tid og avkopling. Men datidens normer om å ha ting på stell i hus og hjem, i tillegg til forventninger om søndagstur og skigåing, innvirket på det som skulle vært avkobling fra hverdagen. Kvinnen under (43 år) sammenligner normer for tidsbruk hos sine foreldre med sin egen familie i dag:

Kvinne 43: Men som faren min har snakka på, dem tok på seg skia utafor døra og gikk helt opp til Nybygda, og da han kom hjem var det stek til middag. Og sånn er det på en måte ikke lenger, for nå er jo mora ofte med på tur. Det er ikke så mye stek nå ... vi har trappa ned på krav i forhold til måltider og sånn (...). Jeg synes det er litt plag-

somt med mora og faren min ... Dem er mye mer sånn: ”nå skal vi spise klokka fem og nå har vi ikke spist på så lenge og ...”, mens vi kan bli litt oversultne og så lager vi noe fort, og så lager vi noe mer ordentlig etterpå. Fordi det vi driver med nå er hyggeligere enn å pakke sammen og begynne på hjemturen.

M: Er det en måte å demme opp for den travle hverdagen på?

Kvinne 43: Ja, det er absolutt det. Vi vil ikke være bundet av tid, ja klokka som du sier, når det er helga og fri og ferie. For det er nok å passe på ellers. (...) vi kan gjøre det lettvintere. Og da frigjør vi litt tid på det, føler vi, selv om jeg er veldig glad i å lage ordentlig mat og ... gjøre det ordentlig (...) men jeg må gjøre det når jeg har lyst til det. (...) Når du vet at du bare har så og så lang tid, da blir det mer stress, det er hyggeligere når du vet at du kan gjøre som du vil. Hvis det er kjempefint vær, og du kan være ute helt til sola går ned. Eller når det er dårlig vær, at en bare går hjem. Men som det passer oss. Det føler jeg er befriende, at vi ikke må se på klokka, når det er vi selv som styrer åssen det skal være.

Som sitatet viser, er ikke lenger søndagssteika obligatorisk. Sen-moderniteten innbyr til muligheter for å velge avkobling i natur, og denne familien er seg bevisst sin egen innsats for at naturen skal gi dem nettopp det; mest mulig avkopling fra en hverdag som de beskriver som aktivitetsstyrt og ”travel”. Men som det første sitatet illustrerer, var folk travle også før, og behovene for avkopling så absolutt til stede også da. Felles for begge generasjonene er at

hverdagens ”travelhet” på ulike måter er relatert til normer og pliktfølelse i forhold til hva en skal bruke fritiden til. Dette er i tråd med Lefebvres (1971) begrep om tvungen tid som et dominerende element også utenom den kontraktfestete tiden i arbeidsliv. Opplevelse av stillhet og ro i natur har i norsk sammenheng vært koplet til det enkle og også strabasiøse liv i naturen (se bl.a. Gullestad 1989, Nedrelid 1993, Witoszek 1998). Fortellingen til Kvinne 43 antyder at normer om enkelhet nå kanskje erstattes av *lettvinthet*, for å demme opp for en hverdag og fritid preget av tvungen tid gjennom aktiviteter og gjøremål.

Bruk og opplevelse av natur gjennom livsløp

Mange av samtalepartnerne vektlegger småbarnsfasen når de beskriver bruk og opplevelse av natur i ulike livsfaser. Fler-tallet av samtalepartnerne synes småbarnsfasen er begrensende i forhold til egne ønsker om å være mer ute, mens enkelte forbinder bruk av natur i nærmiljø nettopp med egen barndom, egen småbarnsfase, og barnebarn, fordi ”unger skal jo liksom være ute”. Mange kvinnelige informanter beskriver hvordan dobbeltarbeidet gjennom deltakelse i arbeidslivet og hovedansvar på hjemmebane preger spesielt småbarnsfasen, slik at nettopp denne fasen legger sterke begrensninger på bruk av natur.

Kvinne 52: ... Og på den tida så hadde en ikke så lange permisjoner, tre måneder vet du, bare, så var det bare og begynne å jobbe igjen. (...) Da jeg fikk nummer to, så søkte jeg og fikk bytta stilling på avdelinga, så jeg fikk fast senvaktstilling, så vi skulle slippe å ha barnepike og barnehage og alt det der,

så da møttes vi jamt ute i døra, i mange år ... (...) Det var ei kjei tid. Fikk liksom ikke overskudd til noe. Det var unger og jobb og hus. (...) Ja, vi var jo mye med unga, vi var jo med nedi elva og sånn, var nedi skogen og ... men jeg hadde egentlig veldig dårlig tid, for jeg hadde såpass mye, så jeg skulle liksom ordne i huset og så lage middagen og så skulle jeg på jobb om ettermiddagen. (...) Jeg var ikke hjemme før halv ellevetida om kvelden og da fikk jeg jo *ikke* lagt meg, og så var det opp igjen seks om morran, så jeg var jo dønn utslitt.

Kvinnen fra sitatet under beskriver rolige tider som hjemmевærende småbarnsmor i boligfeltet, men fikk travlere tider da hun begynte i jobb samtidig som hun beholdt hovedansvar for hus og barn:

Kvinne 62: Altså, det var nok for slit-somt å komme seg ut. For da datt du rett og slett sammen, da klokka var halv ti–ti om kvelden. Da har du liksom ikke energi til å gå ut og nyte naturen, altså. Når du har drive på siden klokka seks om morran. ... Det kan jeg fortelle deg, at det har du ikke energi til. Så det ble det lite av i den tida.

M: Og det gjaldt helgene og?

Kvinne 62: Ja. For da var det mange som skulle komme på besøk, ikke sant, og hvem var det som hadde jobben med å dirigere og akkedere?

Sitatene over er typiske for mange av de kvinnelige informantene, som har lagt turgåing og annet hverdagsfriluftsliv på hylla i småbarnsfasen, rett og slett fordi det er for stritt å komme seg ut. Normer for hva en skal bruke fritiden til spiller også

inn: En kvinnelig informant og håndball-spiller fortalte at hun på 1970-tallet kun jogga om kveldene etter at det ble mørkt, fordi det å løpe ikke var vel ansett å holde på med som småbarnsmor. Menn beskriver også småbarnsfasen som en travel fase. Men flere av mennene forteller at de også gjennom denne og andre travle perioder har klart å holde på aktiviteter som idrett, jakt, fritidsfiske, løpetrening m.m. Dette kan henge sammen med at typiske mannlige aktiviteter har vært målrettede aktiviteter som forutsetter planlegging og at en faktisk har satt av tid til det, som det å dra på jakt eller delta i Birken. Spaserturen, avkoplingsturen og den spontane trenings-turen beskrives derimot som noe en gjør hvis en har tid og overskudd til det der og da. Likevel beskriver særlig kvinnene, i alle aldersgrupper, spaserturen som en svært viktig aktivitet for den hverdagslige trivsel-len. Uten å kunne gå i dybden på denne problematikken er det nærliggende å se resultatene fra Brumunddal i sammenheng med Pedersens (1999, 176) studie om friluftsliv i Alta, som viser blant annet at nærmiljøet oppfattes som en forlengelse av familien og privatsfæren og som et kvinnelig rom, mens utmarka i større grad oppfattes som et mannlig rom for menns aktiviteter.

En mer tradisjonell arbeidsdeling synes å prege mange av fortellingene fra Brumunddal fram til en yngre generasjon med småbarnsforeldre trådte fram fra 1990-tallet. Fra og med 1990-tallet kjenner også far på begrensningene småbarnsfasen setter for friheten til å gjøre mer egenstyrte aktiviteter utendørs:

Mann 42: ... Nei, akkurat når du reiser ut, føler du jo at du har god tid til å slappe av og være ute. Men sånn som det har blitt nå, skal du ut på en etter-

middagstur eller noe slikt, du har jo støtt klokka å gå etter, da, du vet jo når du må hjem igjen, klokke for å hente unger i barnehage og SFO, ha mat, og så har du en time der du kan gjøre noe du har lyst til for deg sjøl. Også har du et oppsett på hva du skal gjøre med unger utover kvelden og, samboer som er litt på kurs og litt på trening og ... så du får ikke noe frihet, synes jeg. Du blir jo veldig bundet en stund ...

Småbarnsfasen synes å ha blitt en fase av livet som nødvendigvis er klokkestyrt, noe sitatet over illustrerer. Dette henger sammen med at ansvar for barn ofte kombineres med arbeid utenfor hjemmet, men også med økende deltakelse i organiserte aktiviteter for store og små. For eksempel deltar kvinner i økende grad i ulike idretts- og friluftslivsaktiviteter (se Odden 2008). Også mange barns hverdager er hektisk, organisert og voksenstyrt, og bidrar til at egenstyrt og spontan leik i nærmiljønaturen er mer begrenset (Skår og Krogh 2009). Flere av småbarnsforeldrene ser fram til å få mer tid til å være ute. Særlig mødre, men også fedre, forteller at det ikke blir tid til å gå turer før ungene blir ungdommer:

Kvinne 52: ... For da ungene begynte å bli litt større og sånn, begynte (nabo og venninne) jeg å gå turer, og da gikk vi ofte turer, altså. ... Så da ringte hun ofte på hos meg, og sa at nå skulle jeg ønske du ville bli med og gå en tur.

Også for Kvinne 62 har tidene forandret seg, som hennes opplevelse av nærmiljønaturen har endret seg:

Kvinne 62: ... men *nå* går vi jo ut, og han sier "skal vi ikke gå en runde, eller"?

(...) Nå er det godt å komme ut, da er du kvitt alt det andre ... nå har du ikke alt det andre på deg, alt som skal skje og alt du burde ha gjort og ikke har gjort... da kan vi bare sitte her ... (...) Nå per i dag så har jeg tid, ikke sant. Om jeg kommer igjen klokka ett eller to så gjør det ikke noe.

M: Er det viktig?

Kvinne 62: Ååhhh... det er deilig! Når du har levd et langt liv etter klokka og sekunder og i det hele tatt, i jobbsammenheng og ellers, da er det godt å få sleppe det. Det er så sjelden jeg har gjort det, så nå nyter jeg det ...

Sitatene viser at det å verdsette ro ute i naturen ikke bare kjennetegner eldre informanter, men også hver enkelt aldersgruppe. Likevel, som naturen har sin egen rytme, styres også mennesket av sin egen utvikling over tid – livets rytme. Eldre samtalepartnere forteller at det å ha lagt travelhet bak seg gir muligheter for i større grad å nyte naturen:

Kvinne 64: Da var nok det [naturen] ganske likegyldig, trur jeg. For mannen satte i gang klokka i botn (...). Det var litt artig hvis vi flaug litt fortere, så du følte du var litt bedre i form.

M: Så fuglekvitter og elvesus ...

Kvinne 64: Ja itt no' av det, nei. Men nå kan jeg høre det. Jeg hører det *nå*, for nå går vi jo stort sett. Ja, mannen kan ta seg en joggetur, men han er jo ikke så sprek lenger han heller da og blir jo mer sliten av jobben, for han har jo hardt arbeid. (...) Det er jo pent at det blir grønt og sånn. Men du ser det mye bedre nå, enn

den gongen. Nå legg du mer merke til årstidene og ... farger og alt, det gjør jeg.

Et hovedinntrykk er at samtalepartnerne gjennom livsløp og i forhold til natur etterstreber *ro*, at hverdagen skal falle på plass, at en skal ha større frihetsgrader til å gjøre det som en vet gjør en godt. Hverdagen for eldre er ikke lenger så dominert av arbeidsliv og deltakelse i aktiviteter, og kroppen selv setter grenser for fysisk aktivitet. Dette gjør at mange erfarer en ny type *ro* i kontakt med naturen der de bor. Som sitatet over illustrerer, kan dette åpne for andre naturopplevelser enn i tidligere livsfaser.

Situasjonsbetingede opplevelser av tid og natur

Samtalepartnernes fortellinger om hverdagsliv og hverdagsfriluftsliv viser relevansen av å skille mellom klokketid som en begrepsmessig organisering av tid på den ene siden og tid som erfaring på den andre siden. Kvinne 36 beskriver under hvordan småbarnsfasen gir rom for *ulike* opplevelser av tid ute i nærmiljønaturen.

Kvinne 36: Det blir mye klokka på ettermiddagen. Kveldsmat og nå må vi snart innatt. Mer stress over det. Men er det i helga og det er fint vær, ja, så er vi ute hele dagen, da. (...). For om du tar en ettermiddagstur, og når du har en treåring, så må du innatt på et visst tidspunkt, ikke sant, så de kommer seg i seng. Så det er liksom stresset over det når du tar en ettermiddagstur. Det er klart, når du har ei helg så bruker du så mange timer du bruker, for da kommer du deg ut før på dagen, ikke sant. Da har du ikke klokka å gå etter.

M: (...) ... Ja, hvordan går tida når du er ute?

Kvinne 36: Tja, ... plutselig er det sånn at klokka går fort, men så er det sånn at "har vi ikke vært ute lenger?" Men det er ettersom mål og mening med turen. Hvis du går bare for å se hvor det ender ... om du har unga med deg eller ikke. Det er forskjell på tida du synes du bruker da ... (...).

M: Hva er forskjellen? Når du har med barna eller ikke?

Kvinne 36: Når du går alene er du jo mer avhengig av klokka, selv om jeg vet jeg har en time eller to så tenker jeg at "nei nå burde jeg vel snu, jeg har jo vært borte lenge nå... Hvis jeg har med unga er jeg kanskje mer friere, for da er vi jo lissom alle. (...) ... det er jo en litt stressa hverdag og det går litt i hurten og sturten ... så når du har fri eller ferie så vil du jo verne om familien og bruke tida på dem.

I tråd med Bergsons begrep om varigheten som bevegelig gjennom den intuitive erfaring, er denne kvinnens opplevelse av tid i nærmiljønaturen *situasjonsbetinget*, den oppleves forskjellig i hverdag og helg, med barn eller uten barn, alene eller sammen med noen. Men klokketid og konkret tid basert på erfaring trenger ikke være motstridende forståelser eller atskilte ytterpunkter i en naturopplevelse. Innenfor en definert tidsramme kan den konkrete tids-erfaring forløses. Fra flere sammenhenger vet vi at klokketida har stor betydning som et element i naturopplevelsen, for eksempel gjennom bruk av skritt-tellere eller i idrettskonkurranser ute i naturen. Mange som har vært innom en DNT-hytte har også opplevd hvor fokuserte turgåere er på å måle turen i klokketid, og gjerne sammenligne med oppsatt tid i Turistforeningen sitt

rutenett. Flere av samtalepartnerne beskriver også hvordan den klokkestyrte tiden tas med inn i naturopplevelsen på en positiv måte.

For å komme naturens egen tid i møte beskriver flere av samtalepartnerne ulike strategier for at ikke klokketiden skal dominere også når de er ute i naturen. Flere synes stunden *etter* å ha vært ute på tur er viktig for å beholde følelsen av å slappe av. De forteller at de bevisst har unngått å lage tidsstyrte avtaler etter skogsturer, for å slippe at turen blir så styrt av klokka, og for å la den rolige følelsen fra turen henge igjen. En mann på 49 år beskriver hvordan det å være på tur ikke bør kombineres med tidspress. Det har han nok av ellers, i jobben:

Mann 49: Vi er egentlig veldig stressa og oppjaga i hverdagen. For jeg har hatt en hverdag som har gått etter klokka. På minuttet hele tida, i mange år nå, du skal være der da og da, du må, vinteren og dårlig føre, det er bare å kjøre som en tulling (...) Det er veldig slitsomt. Men slik er nå dette drosjeyrket. Det er sikkert mange yrker som er på samme måten.

M: Det å gå seg en tur, må det passes inn i tidsskjemaet det også?

Mann 49: Nei, nei. Da reiser jeg når det passer *meg*. Kan du si. Og så kommer jeg igjen når jeg kommer igjen. Og ... finner du noe som du ser på da, som du blir sittende å se på og studere på eller et eller anna, så kan du gjøre det, da. Til du synes du har sett nok på det. Nei, så da har jeg ... de gangene som jeg er ute sånn, da er klokka igjen hjemme.

De siste sitatene forteller om en klar bevisst-

het rundt opplevelse av tid ute i naturen. Denne bevisstheten hjelper personene til å finne strategier for å oppnå en forsterket følelse av avkopling ute i naturen, selv om oppholdet ute finner sted i en hverdagslig kontekst uten å reise bort fra det hverdagslige. Avkoplingsaspektet i naturopphold kan, som nevnt innledningsvis, belyses gjennom teorier om "restorative effects" (Kaplan og Kaplan 1989, Herzog m.fl. 1997). Denne tilnærmingen beskriver blant annet to ulike typer oppmerksomhet: rettet oppmerksomhet og uanstrengt oppmerksomhet. Rettet oppmerksomhet betegnes som en begrenset menneskelig ressurs som synes å være overforbrukt og utvannet i det moderne og urbane samfunn. Naturområder vil ifølge disse teoriene utløse uanstrengt oppmerksomhet i tillegg til estetisk nytelse, noe som muliggjør best mulig restituerende effekter som gjenvinning av rettet oppmerksomhet og evne til refleksjon. Muligens åpner dette for en antakelse om at for stort overforbruk av rettet oppmerksomhet gjennom aktiviteter og klokkestyrte gjøremål begrenser naturens restaurerende funksjon. Dette er det vanskelig å generalisere noe om, fordi opplevelsen av natur og tid er knyttet til spesifikke livsbetingelser. Samtidig er det ikke tvil om at denne type teorier begrunner hvorfor den hverdagslige naturopplevelsen oppleves som avkopling fra hverdagslivet ellers, og at opplevelsen av fri tid er et viktig element i dette.

Fortellingene indikerer at bevisstheten rundt naturens avkoplende effekt henger sammen med personenes erfaringer i dette. Hvis en aldri har "følt skogens ro", vil en kunne føle vel så mye avkopling gjennom innendørs aktiviteter. Fortellingene viser også at følelsen av ro og avkopling ute i naturen *kan* være til stede selv om klokketiden er et ganske dominerende element. Fortellingene illustrerer hvordan en i noen

aktiviteter, situasjoner og faser av livet må og kanskje *vil* være mer bundet av klokke-tiden også når en er ute i natur. Muligens er følelsen av ro og avkopling en parallell til tilstanden ”travel”, i den forstand at det ikke er en endelig størrelse, men en tilstand man på sett og vis konstruerer i relasjon til egne erfaringer, personlighet, normer og situasjon som danner rammen rundt den enkelte erfaring av tid og natur.

Naturens egen rytme

Samtidig som naturopplevelsen er situasjonsbetinget, ser vi at naturen også bringer noe bestandig med seg. I et fenomenologisk perspektiv kan en si at et av naturens sterkeste vesenstrekk er at den har sin egen, konkrete tid, sin egen rytme. Denne kommer oss i møte, og gjør at vi opplever naturen med basis i dette. Kvinnen under er av dem som følger naturen og dens endringsprosesser, også emosjonelt:

M: Ja, så du er glad i høsten, sier du?

Kvinne 56: Ja, jeg har støtt vøri ei slik.. høstjente, jeg.

M: ... Hva er forskjellen?

Kvinne 56: Det er noe med lyset. Det er et spesielt lys om høsten, og så går det litt saktere, liksom (*ler litt*).

M: Ja?

Kvinne 56: Ja, det er noe som ligg i høsten ... Alt går litt saktere. Det er ikke så veldig eksplosivt. Da roer alt seg, slik følelse har jeg, da.

M: Og da føler du at det går saktere, også?

Kvinne 56: Ja ... det er behagelig! Jeg føler det behagelig.

M: Ja?

Kvinne 56: Ofte før ... kanskje ikke så mye nå ... Men før syntes jeg liksom at våren var veldig sånn eksplosiv, jeg greide liksom ikke følge med på det som skjedde. Jeg følte at jeg kom litt på etterskudd, at det ble kasta over meg, det som skjedde.

M: Ja, så du får en litt sånn tilbakelemt følelse selv, når høsten kommer?

Kvinne 56: Ja, en slik ekstra ro. Og så er det et sånt fint lys og fine farger. Jeg er nok opptatt av synsintrykk og slikt. Da synes jeg det er fint med høstfarger. Klart det er pent om våren og ... Men det er dette med farger, trur jeg, som gjør inntrykk. Lyset.

Sansningen av naturens egenskaper kan også arte seg som utløsning av dialoger mellom naturen selv og bevissthetens bearbeiding av impulser, gitt gjennom den intuitive erfaring: ”Det er avslappende og rolig og stille, og når det er stille kan du samle litt tanker”. ... Dette sitatet og de følgende er hentet fra en samtale med en ung mjøsfisker. Mjøsfisket foregår nattetid om våren, når isen har gått på Mjøsa. Det dorges med sluk etter båt. Opplevelsen av tid er knyttet til noe konkret, til fysiske skiftninger i naturen eller konkrete oppgaver i fisket. Det å ha ro – og stillhet – innbyr til å ta i bruk sansene.

Mann 24: ... Du står der og skuer og ser at det blir lysere og lysere og så ... Jeg ser når sola begynner å nærme seg så det skinner på antenna (TV-masta i Bru-

munddal), da er det morran, liksom. Så du får egentlig med deg alt fra lyst og skumt og mørkt og grålysning og dagslys. (...) De timene i lysninga, de er lange. Men det er da det pleier å skje, litt sånn i grålysninga, det er da det er der. (...) ... når jeg får fisk, da tenker du ikke over ... tida går veldig fort da. Så er du ferdig og har tatt opp, fått gjort det du skal, fått løsna fisken og målt den og alt mulig sånn, ikke sant, fått sjekka ut alt og fått satt ut att, da går det fort en time. Da ... Oj, alt nå!

En annen mann, som er født i 1950, har de siste årene vært opptatt av krefter som påvirker vår sinnsro, men som likevel er en del av naturen. Han er svært bevisst på hvordan naturen virker inn på sinnsstemninger, og spesielt hvordan det å oppsøke spesielle steder i nærmiljøet gir ham mulighet til ”å falle på plass”:

Mann 56: Jeg bruker naturen mye i mine meditasjoner, og ... jeg må si det, at mine største åpenbaringer eller hva jeg skal kalle det, har jeg hatt ute i naturen. Jeg har en opplevelse som er helt enorm, ute. ... Så jeg bruker naturen mye på den måten. Går turer i stillhet, uten noe mål og mening. Bare for å være der, bare for å være til stede i naturen. Oppleve, stoppe den negative tankeflyten som ofte er oppe i den øverste etasjen, og høre på naturen.

Sitatene over er eksempler på hvordan personer forbinder seg til naturens egne rytmer og vesensinnhold og hvordan dette virker tilbake på personen og opplevelsen i en gjensidig dialog. Natur og tidsopplevelsen som en enhet *beveger* seg, både gjennom naturens egen bevegelighet og gjennom endringer i den historiske, kultu-

relle og sosiale kontekst som omgir opplevelse av tid og natur. Vi vil utdype dette under.

Bevegelighet knyttet til situasjon

Nærmiljønaturen innbyr som vi har sett til forskjellige opplevelser av tid, og Kvinne 36 forteller om hvordan de ulike tidsopplevelsene er situasjonsbetingete. Hvorvidt barna er med eller ikke, om det er hverdag eller helg, om tidsskjemaet er stramt eller åpent rundt turen ute – alt sammen har innflytelse på hvordan tiden og naturen oppleves. Som flere av sitatene viser, er bevegeligheten i tidsopplevelsen sosialt og kulturelt situert. Tidligere erfaringer i natur, normer i friluftsliv og familieliv og relasjoner til andre mennesker er relevante faktorer for at tiden og naturen oppleves ulikt.

Den lineære klokketiden representerer ikke denne bevegeligheten i opplevelse av tid som karakteriserer relasjonen mellom menneske og natur. Derimot er den en statisk betraktningssmåte av verden. Klokketiden framstår og anvendes som målbar, avgrenset og kvantifiserbar. Den er abstrakt og løsrevet fra naturens sykluser, hverdagslige arbeidsoppgaver og rutiner. Bergson (1998) stiller spørsmål ved relevansen av å si at en følelse, fornemmelse eller en anstrengelse er mer intens enn en annen, og dermed større og mer målbar. Hans begrep *durée* (varighet) beskriver både egenskapene kontinuitet, bevegelighet og minner. Varigheten tar opp i seg og bevarer alle nye inntrykk, samtidig som den gir retning for endring. For Bergson var varighet vesensforskjellig fra det som klokkeskiven angir. Mens klokkeskiven gjengir en mangfoldighet av samtidig gitte tidsdeler, beskriver han varighet som en kontinuerlig, fremadskridende bevegelse som den vi har i det

indre av oss selv. Måten tid oppleves på og måten informantene snakker om dette på er også en del av en kulturell kontekst med visse iboende normer (se bl.a. Johansen 2001). Samtidig som "travelhet" på ulike måter kan synes å ha vært en norm i flere generasjoner, har opplevelsen av naturens stillhet og ro vært et sterkt ideal i norsk friluftsliv og kulturarv (Gullestad 1991). Verdikonflikter kommer til uttrykk når nye generasjoner utfordrer gamle normer i utviklingen av nye former for friluftsliv. I flere nyere aktiviteter er ikke det "å legge bort klokka" nødvendigvis en norm, men opplevelsen av avkopling fra hverdag kan like fullt være til stede (se også Vorkinn m.fl. 2000, Skår m.fl. 2008).

Gjennom erindringen bevarer vi ifølge Bergson minner fra fortiden som vi tar med oss inn i nye opplevelser. Et gjennomgående trekk i samtalene er hvordan opplevelsene av natur bygger på tidligere erfaringer og hvordan opplevelsene endres over tid, i takt med kulturell og historisk situasjon og normer for opplevelse av tid og natur. Mange av samtalepartnerne, i alle aldre, er opptatt av at opphold i naturen gir dem *ro*. For travle småbarnsforeldre kan denne følelsen av ro ute arte seg som små lommer i en hverdag som ellers er preget av travelhet og mange ulike gjøremål. Senere i livet kan det virke som om følelsen av ro ute i naturen mer henger sammen med livet ellers, både fordi kroppen i seg selv forventer en ro, men også fordi hverdagen generelt ikke krever så mye som før. Flere av sitatene illustrerer at senere livsfaser åpner for andre naturopplevelser enn tidligere, fordi roen gir mulighet til å sanse og erfare naturen på en annen måte enn før.

Bevegelighet knyttet til den intuitive erfaring

Bevegeligheten i opplevelse av tid og natur henger ikke bare sammen med rammebetingelser og ytre faktorer, den er også relatert til den intuitive erfaring der og da, gitt i øyeblikkets møte mellom menneske og natur. Mjøsfiskerens opplevelse av endringer i lyset gjennom natten beskriver hvordan tids- og naturopplevelsen i nærmiljønaturen er nært knyttet sammen med sansningen, med kroppens møte med naturens tid og naturens uttrykk.

Kroppsfenomenologen Merleau-Ponty presiserer hvordan det kroppslige subjekt oppfatter verden, og natur, gjennom sine sanseintrykk og kroppslige ferdigheter. For det første understreker Merleau-Ponty (1994) at sanseoppfatningen er historisk, kulturell og sosial. På denne måten plasserer han menneskets væren-i-verden som *intuisjon*, men likevel som sosialt og fysisk situert. Betydningen av det som oppfattes, framtrer alltid på bakgrunn av de tidligere erfaringer som det oppfattende subjektet har gjort i verden (Bengtsson 1988:72). For det andre påpeker Merleau-Ponty at mennesket skaper mening gjennom det kroppslige subjekts møte med verden. Kroppsliggjøring (*embodiment*) – eller en kroppslig væren-i-verden – ses på som en eksistensiell betingelse der kroppen er den subjektive kilden eller utgjør det intersubjektive grunnlaget for erfaring av omgivelsene (Csordas 1999:143). På tilsvarende vis som for sanseoppfatningene, danner de kroppslige, levde erfaringene grunnlag for sosial og kulturell fortolkning gjennom kroppslig og sosial erindring (Connerton 1989).

Nøkkelen til menneskets forbundethet til verden, og natur, er altså den intuitive erfaring. Merleau-Ponty (1994) er opptatt av betydningen av det umiddelbare møtet

mellom det kroppslige subjekt og verden forut for bevisste overveielser og refleksjoner, og fremmer påstanden om at ”jeg kan” nødvendigvis må komme før ”jeg tenker at”. Oppdagelsen av speilnevronene i hjernen styrker denne antakelsen (Bråten 2008; Rizzolatti og Arbib 1998). Speilnevronene gir mennesket redskap til å oppfatte og handle i ett før kognitiv refleksjon er mulig. Den oppfattende kroppen handler umiddelbart i møte med situasjonen. Over tid utvikles en intuitiv ekspertise i vante handlingssituasjoner, der kroppens erfaringer og refleksjoner om erfaringene samspiller og nedfelles i presise, kroppsliggjorte handlingsrepertoarer (Dreyfus og Dreyfus 1999). Mjøsfiskeren opplever at tiden står stille mens han fanger fisk, tar den av, måler den og setter den ut igjen, og ”tenker ikke over det”.

Å forbinde seg med naturens egen rytme

I likhet med Bergson innebærer Merleau Pontys fenomenologiske perspektiv en vektlegging av menneskets nødvendige forbundethet med natur. Begge bygger sine teorier på et erfaringsbasert perspektiv der intuitive erfaringer avleires kroppslig lag på lag og bringes inn i nye opplevelser og erfaringer i relasjonen mellom mennesket og verden (Game 1995). Som kropper i verden er vi natur og likeledes del av varigheten. Begge erstatter den tradisjonelle kartesianske forestillingen om mennesket som atskilt fra natur med et fokus på relasjon, dialog og samspill i selve møtet mellom mennesket og den ytre natur. Bergson hjelper oss å komme på innsiden av dette samspillet ved å undersøke fenomenet i dets levende forløp, gjennom varigheten og tidens synsvinkel (Kolstad 2001:173).

Inspirert av Bergson kan vi si at naturen uttrykker varighet i seg selv i sin væren og

sine økologiske prosesser. For mennesket ligger det både en utfordring og et potensial i det å tre ut av sin intellektuelle betraktning og refleksjon og forbinde seg med naturens varighet – i seg selv og i naturen. Den kroppsliggjorte og situasjonelle intuitive ekspertise er en innfallspørt til å forbinde seg med naturens varighet i den intuitive erfaring. Dette kan skje i de ulike sanseskalitetene og kroppslige ferdighetene som gjøres mulig i det bevegelige møtet med naturen. Gjennom å bevege seg i naturen der de bor, finner samtalepartnerne en verdi i å erfare naturens rytme. På den måten leder de oppmerksomheten mot sider ved tid som erfaring som går på tvers av de kvantifiserende egenskapene ved klokketiden. To av samtalepartnerne beskriver høsten som ”sin tid”. Gjennom livet har de erfart årstidenes skiftninger og opparbeidet seg en bevissthet om tilknytningen mellom naturens tid og sin egen person, der høstens karakter av ro er forløsende for deres egen følelse av ro.

I utdragene fra forskningsamtalene kommer det fram hvordan en intuitiv kroppslig erfaring av naturens tid utgjør et sentralt element i hverdagsfriluftslivet. Den levde og levende kroppens møte med varigheten i naturen åpner for en kobling mellom Merleau-Pontys kroppsfenomenologi og Bergsons tidsfilosofi. Den intuitive erfaring er det sentrale koblingspunkt mellom teoriene.

Opplevelse av tid og natur i hverdagsliv – noen oppsummerende betraktninger

Den abstrakte klokketiden og dens sterke påvirkning på vår hverdag, vår tenkemåte og vår mentalitet, påvirker vår måte å oppleve naturen der vi bor. Gjennom et mekanistisk natursyn framstår naturen gjennom våre handlinger, som et redskap

for oss. På den annen side har naturen sin egen stemme og rytme, som beveger og forandrer seg gjennom tid. Som vi har sett ved hjelp av Bergsons forståelse av tid og den intuitive erfaring, møter vi naturens stemme i den gjensidige dialogen som preger relasjonen mellom menneske og natur. Dette perspektivet representerer et helhetlig natursyn der mennesket *er* natur. Opplevelsen av nærmiljønatur gjenspeiler begge disse perspektivene, og befinner seg på mange måter i et spenningsfelt mellom to tidsforståelser, naturens konkrete tid og den abstrakte klokketiden. Artikkelen fullender ikke diskusjonen rundt den ambivalensen som viser seg mellom de ulike tidsforståelsene, men åpner for mer dyptgående studier på feltet.

Motivene for en kveldstur kan være mangeartede og ambivalente. På den ene siden kan den være egnet til å få litt frisk luft og et øyeblikks pause fra alle gjøremålene hjemme. På den andre siden innebærer den dominante og hegemoniske posisjonen som kronologisk tid har fått (Adam 1990, 2003) at vi har en sterk tilbøyelighet i oss til alltid å tenke "for at ...". (Johansen 1984). Alle handlinger skal være et gjøremål som har en hensikt, det vi gjør her og nå skal være et redskap for å oppnå noe i tiden som kommer etter. En liten rusletur om kvelden kan være vanskelig å begrunne slik. Det at kvinner i dag deltar på flere arenaer både i arbeid og fritid gjør at organisering av tid også blir mer komplisert og utfordrende. Hverdagsfriluftslivet kan bli noe som virkeliggjøres gjennom en overskuddstid som knapt finnes. Dette medfører at bruken av nærmiljønaturen i liten grad inngår i den daglige fritidsplanleggingen, men finner ofte sted gjennom utnyttelse av spontane øyeblikk som oppstår i lommer mellom planlagte aktiviteter. Hverdagsfriluftslivet inngår i en hverdagslig kontekst og preges

derfor av klokketid, både i innhold og omfang. Samtidig framstår hverdagslige naturopplevelser som *alternativ* til klokketiden som ellers dominerer hverdagen.

Spenningsfeltet mellom naturens konkrete tid og den abstrakte klokketiden gjenspeiler seg i at mange hverdagslige opplevelser i nærmiljønatur ikke er preget av et enten-eller, men et både-og. Selv om en del liker å legge fra seg klokka når de er ute i naturen, skal en ikke se bort fra at klokketiden kan virke som en positiv og strukturerende faktor for andre, også for å tilpasse turen og andre uteaktiviteter til et hverdagslig tidsskjema. Bergson vektla ikke bare det flytende og prosessuelle, men påpekte at intellektet og den rasjonelle logikk gjennom forberedelser og analyse kunne føre fram mot intuisjonen (se Kolstad 2001). Tilrettelegging og struktur kan således bidra til å frigjøre og forløse den intuitive erfaring. Kanskje er en tilknytning mellom klokketid og naturopplevelse en trygghetsfaktor for mange, i tråd med andre tilknytningspunkter til hverdagen utenom naturen, som mobiltelefon og GPS. Selv om klokketiden er en viktig og dominerende faktor både i Vesten og andre deler av verden i dag, forholder mange seg (fortsett) ofte til tid gjennom en mer konkret og relasjonell tidsforståelse, der tiden relateres til konkrete fenomener, erfaringer, handlinger og sykluser (se bl.a. Johansen 2001, Setten 2002). Antropologen Postill (2002) påpeker hvordan alle kulturer i dag er mer eller mindre påvirket av en vestlig "Clock and Calendar Time", uten at det nødvendigvis gjør at mer relasjonelle og konkrete forståelser av tid er utilgjengelige og ute av bruk. Vi forholder oss altså til ulike tidsforståelser, kanskje også samtidig, og kanskje har vi alltid gjort det, om enn på litt ulike måter til ulike tider.

På mange måter ser vi i dag en utvikling mot et mer organisert og institusjonalisert friluftsliv, også i hverdagsfriluftslivet (Skår og Krogh 2009). Når det å være ute i natur i økende grad tar form som en målstyrt, klokkestyrt og organisert aktivitet, og som et gjøremål blant mange andre gjøremål, er det naturlig at klokketiden får en mer dominerende plass også i naturopplevelsen. Hverdagsfriluftsliv kan gi oss pusterom der klokketiden kan "legges litt til side" og gi oss avkopling fra et ellers klokkestyrt og kanskje stressende hverdagsliv. Det å ha tilgang til bolignære naturområder, som innbyr til uformell bruk, både for barn og voksne, er viktig i denne sammenheng. Denne studien viser at ulike mennesker foretrekker ulike aspekter ved nærmiljønaturen (se også Skår under utgivelse), og at dette varierer både mellom personer og for samme person i ulike situasjoner. Det er derfor viktig at vi har tilgang til en variert nærmiljønatur og ulike aktiviteter for at vi skal ta nærmiljønaturen i bruk ut fra ulike behov og preferanser. Det er mange gode grunner til å delta i organiserte aktiviteter ute i naturen, og opplevelsen av trygge og strukturerte rammer er en av dem. Men innenfor rammene av det organiserte friluftslivet er det fullt mulig også å vektlegge elementer av en mer intuitiv opplevelse av natur, og på denne måten bygge bro mellom den abstrakte klokketiden og en mer konkret og relasjonell tid knyttet til naturens egen tid og rytmer.

Referanser

- Abram, David 2005. *Sansenes magi*. Flux forlag, Oslo.
- Adam, Barbara 1990. *Time and Social Theory*. Polity Press, Oxford.
- Adam, Barbara 2003. *Reflexive Modernization Temporalized. Theory, Culture & Society*. Vol 20(2):59–78.
- Bauman, Zygmunt 2006. *Flytende modernitet*. Vidar forlag, Oslo.
- Beck, Ulrich, Antony Giddens and Scott Lash 1994. *Reflexive Modernization*. Cambridge.
- Bengtsson, Jan 1988. *Sammanflätningar. Fenomenologi från Husserl till Merleau-Ponty*. Bokförlaget Daidalos, Göteborg.
- Bergson, Henri 1998. *Tiden og den frie vilje. En undersøkelse av de umiddelbare indre kjensgjerninger*. Aschehoug, Oslo. (Førsteutgaven utgitt 1889).
- Birkeland, Inger 2005. *Making Place, making self: Travel, Subjectivity and Sexual Difference*. Ashgate, Aldershot/Burlington.
- Bråten, Stein 2008. *Kommunikasjon og samspill fra fødsel til alderdom*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Casey, Edward 1993. *Getting back into place: toward a renewed understanding of the place-world*. Indiana University Press, Bloomington.
- Connerton, Paul 1989. *How Societies Remember*. Cambridge.
- Csordas, Thomas 1999. "Embodiment and Cultural Phenomenology". I: G. Weiss and H.F. Haber (red.): *Perspectives on Embodiment: The Intersections of Nature and Culture*. Routledge, New York, s. 143–162.
- Deleuze, Gilles 1991. *Bergsonism*. Zone Books, New York.
- Dreyfus, Hubert og Stuart Dreyfus 1999. Mesterlære og eksperters læring. I: Nielsen, Klaus og Steinar Kvale (red.): *Mesterlære. Læring som sosial praksis*. Gyldendal, Oslo.
- Ellingsæter, Anne Lise og Arnlaug Leira 2004. *Velferdsstaten og familien: utfordringer og dilemmaer*. Gyldendal, Oslo.
- Eriksen Berg, Trond 1999. *Tidens historie*. Stenersens forlag, Oslo.

- Eriksen Hylland, Thomas 2001. *Øyeblikkets tyranni: rask og langsom tid i informasjonssamfunnet*. Aschehoug, Oslo.
- Frønes, Ivar og Brusdal, Ragnhild 2000. *På sporet av den nye tid*. Fagbokforlaget, Bergen.
- Game, Ann 1995. Time, Space, Memory, with Reference to Bachelard. I: Featherstone, Mike, Scott, Lash and Roland Robertson (red.): *Global Modernities*. Sage, London.
- Gell, Alfred 1992. *The Anthropology of Time: Cultural Constructions of Temporal Maps and Images*. Berg, Oxford.
- Gershuny, Jonathan 2000. *Changing Times: Work and Leisure in Postindustrial Society*. Oxford.
- Giddens, Antony 1996. *Modernitet og selvidentitet: selvet og samfundet under sen moderniteten*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Gullestad, Marianne 1989. *Kultur og hverdagsliv: på sporet av det moderne Norge*. Oslo.
- Gullestad, Marianne 1991. "Naturen i norsk kultur". I: Trine Deichman-Sørensen og Ivar Frønes (red.): *Kulturanalyse*, side 81–97. Gyldendal, Oslo.
- Guerlac, Suzanne 2006. *Thinking in time: an introduction to Henri Bergson*. New York.
- Hartig, Terry 1991. Restorative Effects of Natural Environments Experiences. *Environment and Behavior* 23(1), 3–26.
- Heidegger, Martin 1971. "Building, Dwelling, Thinking". I: *Poetry, Language and thought*. Oversatt av Albert Hofstadter. Harper Colophon Books, New York.
- Herzog, Thomas, Andrea Black, Kimberlee Fountaine and Deborah Knotts 1997. Reflection and attentional recovery as distinctive benefits of restorative environments. *Journal of Environmental Psychology* 17, 165–170.
- Hochschild, Arlie Russell 1997. *The Time Bind. When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. Henry Holt and Company, New York.
- Hörnsten, Lisa and Peter Fredman 2000. On the distance to recreational forests in Sweden. *Landscape and Urban Planning*. 51: 1–10.
- Johansen, Anders 1984. *Tid är makt, tid är pengar*. Översättning från norska: Håkan Carlsson. Röde bokforlaget, Göteborg.
- Johansen, Anders 2001. *All verdens tid*. Spartacus, Oslo.
- Ingold, Tim 2000. *The Perception of the Environment. Essays on livelihood, dwelling and skill*. Routledge, London and New York.
- Kaplan, Rachel and Kaplan, Steven 1989. *The experience of nature: a psychological perspective*. University Press, Cambridge.
- Kaplan, Steven 1995. The restorative benefits of nature – toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology*, 15: 169–182.
- Klepp, Grimstad Ingun 1995. *På stier mellom natur og kultur*. Doktoravhandling i etnologi, Universitetet i Oslo.
- Kolstad, Hans 2001. *Henri Bergsons filosofi – betydning og aktualitet*. Humanist Forlag, Fagernes.
- Lefebvre, Henri 1971. *Everyday life in the modern world*. Allan Lane, London.
- Lefebvre, Henri 1991. *The production of space*. Basil Blackwell Ltd., Oxford.
- Linstead, S. and J. Mullarkey 2003. Time, Creativity and Culture: Introducing Bergson. *Culture and Organization*, 2003, Vol. 9 (1), s. 3–13
- Odden, Alf 2008. *Hva skjer med norsk friluftsliv? – en studie av utviklingstrekk innen norsk friluftsliv 1970–2004*. Doktoravhandling, Universitetet i Trondheim.

- Merleau-Ponty, Maurice 1994 (1945). *Kroppens fenomenologi*. Oversatt av Bjørn Nake. Det lille Forlag, Frederiksberg.
- Nedrelid, Tove 1993. *Ut på tur på nordmanns vis*. Cappelen, Oslo.
- Nicolaisen, Rune Fritz 2003. *Å være underveis. Introduksjon til Heideggers filosofi*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Pedersen, Kirsti 1999. *Det har bare vært naturlig. Friluftsliv, kjønn og kulturelle brytninger*. Doktoravhandling, Norges idrettshøyskole.
- Postill, John 2002. Clock and Calendar Time: A Missing Anthropological Problem. *Time & Society* Vol. 11 (2–3), s. 251–270.
- Rizzolatti, Giacomo og Michael Arbib 1998. Language within our Grasp. *Trends in Neurosciences* 21(5): 188–193.
- Samdahl, Diane 2005. "Making Room for "Silly" Debate: Critical Reflections on Leisure Constraint Research". I: Jackson. E.L. (red.) *Constraints to Leisure*. Venture publishing, State College, PA, s. 338–349.
- Setten, Gunhild 2002. *Bonden og landskapet. Historier om natursyn, praksis og moral i det jærsk landskapet*. Doktoravhandling, Universitetet i Trondheim.
- Skår, Margrete, Alf Odden og Odd Inge Vistad 2008. Motivation for mountain biking in Norway: Change and stability in late-modern outdoor recreation. *Norwegian Journal of Geography* 62(1): 36–45.
- Skår, Margrete og Erling Krogh 2009. "Changes in children's nature-based experiences near home: from spontaneous play to adult-controlled, planned and organised activities". *Children's Geographies* vol. 7(3) s. 339–354
- Skår, Margrete 2009. "Min, din og vår friluftslivshistorie: Hva har forskningsmetoder å si for produksjonen av kunnskap om friluftsliv?" *Norsk Antropologisk Tidsskrift* vol. 20(3), 167–178.
- Skår under utgivelse "Forest Dear and Forest Fear: Dwellers relationships to their neighbourhood forest." Akseptert for publisering i tidsskriftet *Landscape and Urban Planning*.
- Slagstad, Rune 1998. *De nasjonale strateger*. Pax, Oslo.
- Stortingsmelding nr. 39, 2000–2001. "Friluftsliv: Ein veg til høgare livskvalitet".
- Sullivan, Oriol 2008. "Busyness, Status Distinction and Consumption Strategies of the Income Rich, Time Poor." *Time & Society*, 17(1): 5–26.
- Tordsson, Bjørn 2002. *Å svare på naturens åpne tiltale*. Doktoravhandling, Noregs idrettshøyskole.
- Urry, John 2007. *Mobilities*. Polity Press, Cambridge.
- Vorkinn, Marit, Joar Vittersø og Hanne Riese 2000. "Norsk friluftsliv-på randen av modernisering?". ØF-rapport 02.
- Witoszek, Nina 1998. *Fra Edda til økofilosofi*. Pax, Oslo.
- Øian, Hogne 2004. "Time out and Drop out: on the relation between linear time and individualism". *Time & Society*, 13 (2/3).
- Øian, Hogne 2006. "Linear time: The enemy of unemployed". I: Bartels, A., M. Schultze, A. Stopinska (red.): *Re/defining the matrix: Reflections on Time Space Agency*. Peter Lang Publishing, Frankfurt/M.
- Aakvaag, Gunnar 2008. *Moderne sosiologisk teori*. Abstrakt Forlag, Oslo.